

УДК 378. 011. 3-051:785.1

Карташова Ж.Ю.

Kartashova Zh.

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ КОЛЕКТИВНОГО МУЗИКУВАННЯ

THE SPECIFIC OF A FUTURE MUSICTEACHER INSTRUMENTAL PERFORMANCE MASTERY FORMATION IN THE PROCESS OF COLLECTIVE MUSIC-MAKING

У статті висвітлено специфіку формування інструментально-виконавської майстерності студентів мистецьких факультетів у процесі колективного музикування; виокремлено основні методи та прийоми виконавської майстерності керівників інструментальних колективів; проаналізовано завдання поетапного процесу інструментального виконавства; визначено систему інструментально-виконавських завдань; означено основні етапи її розвитку в майбутнього вчителя музики як керівника дитячого інструментального колективу.

Ключові слова: інструментально-виконавська майстерність, колективне музикування, фахова підготовка, професіоналізм, співробітництво, співтворчість, методи навчання.

На всіх етапах суспільного розвитку до професійної підготовки вчителя ставляться високі вимоги. Суспільство зацікавлене в тому, щоб кожний учитель добре володів своїм фахом, був сумлінним, умів психологічно обґрунтовано навчати та виховувати дітей, враховуючи їх індивідуальні та вікові особливості. Усі ці вимоги стосуються і вчителів музики. Сьогодні перед музичною педагогікою постає багато проблем, серед яких досить актуальною є проблема формування готовності студентів мистецьких факультетів до керівництва шкільними творчими інструментальними колективами. Підготовка таких фахівців має особливе значення, оскільки від них значною мірою залежить відродження національної інструментально-виконавської культури, ефективність залучення школярів до активної художньої творчості.

Сучасні наукові підходи пропонують методологічну підставу для вирішення педагогічних проблем, акцентуючи увагу насамперед на суб'єктних стосунках між викладачем і студентами: – це, перш за все, позиція співробітництва, співтворчості, технологія партнерства у взаємодії, синергетичний результату від роботи в колективі.

Зміст фахової підготовки майбутніх учителів музики полягає у: володінні практичними навичками спільного виконавства (сольного, ансамблевого, оркестрового); вивченні основних принципів та кращих педагогічних традицій вітчизняної інструментальної школи; засвоєнні теоретичних знань, необхідних для кваліфікованого навчання гри на музичних інструментах у закладах освіти; вивченні специфіки інструментальної підготовки учнів різних вікових груп.

Колективне музикування, як зазначав Л. Баренбойм, є комплексною роботою, котра підпорядкована виразному, логічному виконанню та виразному інтонуванню [1, с. 311]. Послідовність цієї роботи продиктована не системою об'єднання окремих специфічних сторін музичного твору, а емоційними та інтелектуальними особливостями виконання цього твору. Отже, таке глибоке пізнання студентами музичних творів у процесі колективного музикування спонукає до оволодіння ними виконавською майстерністю.

Практичний досвід засвідчує, що цілеспрямоване колективне інструментальне музикування зі студентами вимагає від викладача широкої ерудиції, вільного орієнтування у найскладніших та найрізноманітніших питаннях виконавської діяльності. В процесі розучування та виконання музичного твору необхідно глибоко проникати в його художню образність і суть,

правдиво й широко відтворюючи зміст. Особливу увагу слід звертати на вдумливе ставлення до змісту твору та виконання відповідно до його стилю та характеру. Керівник оркестру (ансамблю) має бути не лише високопрофесійним фахівцем, а й педагогом-організатором, здатним привести колектив до поставленої мети [2].

У процесі колективного музикування керівнику колективу необхідно обережно ставиться до індивідуальності кожного учня, прагнути розкрити та розвинути яскраві риси спільного виконавства, виховати творчу особистість. Керівнику колективу як інтерпретатору повинно бути притаманне глибоке розкриття задуму композитора, властива поетичність, архітектонічна стрункість музичної форми, у якій продумані та виражені всі її складові, гармонійна урівноваженість елементів оркестрової звучності. У процесі виконання оркестрових (ансамблевих) творів слід відчувати їх глибоке розуміння, багату тембральну палітру ансамблевого звучання, майстерну завершеність музичної форми.

Формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музики як керівника інструментального колективу школярів має свою специфіку. Практика засвідчує, що цей процес, великою мірою, залежить від:

- рівня художньо-комунікативної діяльності керівника інструментального колективу;
- стильової відповідності виконавської інтерпретації музичного твору;
- доцільного використання засобів музичної виразності;
- розвитку особистісно-психологічних та професійно-педагогічних якостей та здібностей студентів у процесі керівництва інструментальним музикуванням школярів;
- техніки комунікативного спілкування з творчим колективом.

Отже, специфіка формування виконавської майстерності в умовах колективного інструментального музикування визначається тим, що це процес постійної педагогічної взаємодії керівника з учасниками колективу та студентів між собою. Взаємодія в умовах навчальних творчих колективів передбачає виховання таких фахівців, котрі здатні досконало опанувати виконавську майстерність, правильно орієнтуватись у різноманітних педагогічних ситуаціях, творчо вирішувати нагальні виконавські питання в процесі колективного музикування.

Суттєвим для визначення специфіки педагогічного керівництва колективним інструментальним музикуванням є виокремлення таких індивідуально-типологічних та професійно-особистісних якостей керівника колективу, які є необхідними в фаховій діяльності. Узагальнення інноваційного досвіду провідних керівників інструментальних колективів дозволило отримати дуже цікавий матеріал про те, що відкриває таїнства творчої діяльності майстрів цієї справи. З багатьох питань погляди керівників інструментальних колективів збігаються, хоча мають іноді різні акценти, а з питань організації творчого процесу, прийомів та способів навчальної роботи.

Так, у своїй професійній діяльності більшість керівників інструментальних колективів вважають важливим усебічно удосконалювати методи та прийоми виконавської майстерності. Серед них, насамперед, слід виокремити прагнення досягти високого рівня художньо-професійного виконання оркестрово-ансамблевих творів своїми вихованцями. Звідси у багатьох керівників інструментальних колективів надзвичайна ретельність та скрупульозність у проведенні репетиційних занять.

Зазвичай, керівники навчальних інструментальних колективів приділяють виняткову увагу та індивідуальний підхід до специфічних особливостей кожного студента, вбачаючи у ньому живу, індивідуальну неповторну особистість, музично-естетичне виховання якої може бути ефективним лише в тому випадку, якщо глибоко проникнути у її індивідуальність у всій багатогранності даного поняття. У зв'язку з цим слід зазначити, що істино художнє виконання, розвиток творчого підходу до нього та індивідуальні особливості виконавця неможливі одне без одного. Залежно від цих особливостей необхідно застосовувати й засоби впливу. При чому в кожному конкретному випадку свої, розвиваючи уміння виявляти притаманні кожному студенту індивідуальні риси, зберігати ці особливості, навчати, не ламаючи його особистості, даючи можливість їм розкритися природно. Навіть за умови найдобросовіснішого втілення

студентом усіх вказівок керівника інструментального колективу стосовно інтерпретації виконуваної музики, виконавець не втрачає свого індивідуального творчого обличчя, не стає невідчужим передавачем, копіїстом музичних творів.

У визначенні фахової майстерності як глибокого проникнення у інструментальне виконавство, величезне багатство особистості, що включає крім професійних знань, умінь і навичок його емоційний досвід, інтелектуальний, моральний і естетичний потенціал, широкий світогляд й великі знання, майстри-керівники інструментальних колективів, особливо підкреслюють значення духовності, як стрижня особистості митця, багатства духовних якостей музиканта, котрі проявляються у майстерності. Саме духовність, як внутрішнє багатство особистості, проявом якого є самореалізація, є визначальним у процесі формування основ майстерності. У процесі становлення фахової майстерності визначальними чинниками є її неповторність, багатство, барвистість [3].

Процес формування виконавської майстерності в умовах колективного інструментального музикування щільно пов'язаний з оволодінням професіоналізмом і духовно-творчим розвитком особистості. При цьому духовність необхідно розуміти досить широко: і як високі духовно-моральні ідеали й цінності, громадянську позицію митця та її змістовність, творчу неповторність, як здатність і уміння віддавати свій талант, поділитися багатством знань, досвіду, культури.

Формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музики неможливе без виявлення, розкриття й розвитку спеціальних творчих здібностей, таланту й виховання духовно-моральних цінностей, що у практичній діяльності будуть визначати позицію музиканта. У зв'язку з цим К. Станіславський зазначав, що на процес формування майстерності суттєво впливає не лише зовнішність, фігура, голос, а й весь духовний світ особистості [4, с. 5].

Таким чином, успішність усіх видів творчої діяльності, та особливо виконавської, визначається, у першу чергу, не тільки музичними здібностями, а внутрішнім багажем, неповторністю, глибокою змістовністю особистості.

Ефективність процесу колективного інструментального музикування багато в чому визначає творчий результат цієї роботи. Узагальнюючи результати спостережень необхідно зазначити, що виконавцям та керівникам творчих колективів велике задоволення приносить спілкування зі слухачами як творчий результат практичної діяльності. Для викладачів важливі успіхи студентів, їхній творчий професійний зріст, що викликає почуття радості та надихає на подальшу педагогічну творчість. Важливим джерелом активного колективного інструментального музикування є пізнання нового, невідомого.

Узагальнюючи завдання поетапного процесу інструментального виконавства, необхідно зазначити, що вони взаємообумовлені та постійно взаємодіють. Серед них слід виокремити основні: художньо-образне сприйняття музичних творів; творче світобачення; пошук неординарних інтерпретаційних шляхів виконавства; взаємодія засобів музичної виразності та емоційно-виконавських переживань; отримання цілісного результату.

Основними завданнями колективної інструментально-виконавської підготовки, у відповідності до сучасних вимог підготовки майбутнього вчителя музики, є:

- формування інтегрованого асоціативно-образного мислення та стимулювання розвитку у студентів комплексу музично-виконавських та творчих здібностей;
- оволодіння основними стилями світової та вітчизняної музично-виконавської культури, а також відповідним музичним репертуаром, який необхідний для роботи вчителя музики в школі;
- формування уміння грамотно, технічно та стилістично точно, художньо-виразно виконувати музичні твори в різних аудиторіях з нот і напам'ять;
- розвиток концертмейстерських та ансамблевих умінь і навичок, які допоможуть майбутньому вчителю музики в роботі, як на уроці, так і в процесі позакласної музичної діяльності;
- формування умінь та навичок самостійної роботи студентів над музичним матеріалом;
- оволодіння уміннями та навичками комплексного теоретичного та художньо-виконавського аналізу музичних творів;

- набуття умінь створювати та виконувати необхідні моделі поліфонічного та гармонічного викладу музичного твору;
- набуття умінь та навичок читки з аркуша, ескізного проходження музичних творів, транспонування, здібності аналізувати якість виконання, давати словесний коментар до музичного твору;
- накопичення репертуару для майбутньої музично-педагогічної діяльності.

Визначаючи систему інструментально-виконавських завдань, необхідно керуватися тим, що виконання їх дасть змогу вирішувати:

- формування професійного обов'язку та відповідальності;
- оволодіння фаховими знаннями, вміннями та навичками, які розкривають специфіку педагогічної праці, професійні функції вчителя музики, способи професійних дій і вирішення педагогічних ситуацій;
- вироблення соціально-ціннісних професійних навичок та норм поведінки, в основі яких лежить професійна етика вчителя музики;
- формування активного професійно-педагогічного мислення;
- тренування психічно-виконавської врівноваженості: керування своїми емоціями, думками, почуттями, діями;
- розвиток високого ступеня регуляції і саморегуляції виконавської поведінки вчителя музики;
- розвиток емоційної та вольової сфер, які забезпечують високу працездатність учителя музики;
- удосконалення організаторських здібностей та умінь керувати всіма видами музично-виконавської діяльності учнів;
- розвиток потреби в професійному самовдосконаленні, що становить основу педагогічної та музично-виконавської майстерності.

Ураховуючи інтегративний характер інструментально-виконавського мистецтва, його специфічні особливості, в процесі нашого дослідження використовували систему спеціальних методів. Запропонована система складалася з чотирьох груп, кожна з яких відповідала певній функції:

- традиційні методи (мовні, практичні, наочні);
- методи проблемно-творчого характеру (створення педагогічних та проблемних ситуацій, постановка навчальних проблем);
- методи «заглиблення» до сфери художніх образів;
- методи організації творчої діяльності (використання позанавчальних форм роботи).

Розглянемо детальніше вищезазначені методи.

Традиційні методи (мовні, наочні, практичні) були необхідні для засвоєння системи музично-виконавських знань, умінь та навичок.

Група методів проблемно-творчого характеру активно використовувалася на всіх етапах формування виконавської майстерності майбутніх учителів музики. За їх допомогою на заняттях були створені проблемні ситуації зіставлення й порівняння подібних або контрастних образів художнього репертуару; були виявлені відповідні виразні засоби для визначення драматургії музичного твору.

Група методів утворення спеціальних ситуацій «заглиблення» до сфери художніх образів дозволяла за допомогою системи переживань, що містяться в образному змісті музичних творів, утворювати певну атмосферу на заняттях. Аудіовізуальне прослуховування, що сприяє набуттю знань виконавської культури різних епох, стилів і жанрів.

Група методів організації творчої діяльності, пов'язаних з активною позанавчальною діяльністю, має особливе значення в нашому експериментальному дослідженні. Концертно-виконавська практика, тематичні концерти-бесіди, творчі зустрічі з композиторами та виконавцями допомагають створювати сприятливі умови для реалізації й удосконалення навичок виконавської майстерності.

Різноманітність прийомів і способів, властивих кожній групі вищезазначених методів, пов'язується з використанням у виконавській практиці таких вербальних, наочних та практичних методів, які в поєднанні здатні активізувати музично-емоційну сферу студентів у процесі фахової підготовки. Відсоток поєднання цих загальнопедагогічних методів у музично-виконавській роботі є різним. Він зумовлюється суб'єктивним станом того, хто музикує, який неможливо прогнозувати, оскільки саме психофізична готовність виконавця до конкретної навчальної діяльності стає визначальною в поданні викладачем навчального матеріалу. Викладачем використовується усна бесіда (пояснення, розповіді тощо) в поєднанні з наочно-образним матеріалом (схеми, таблиці, макети тощо); мультимедійні підручники як практичне втілення в процес фахової підготовки викладеного матеріалу. Рівень засвоєння студентом потрібних знань визначають під час складання модулів та іспитів, установлюючи, чи володіє майбутній фахівець відповідними науково-теоретичними поняттями, чи сформовано різноманітні вібраційні, резонаторні, м'язові та інші відчуття, чи розвинений слуховий контроль, аналітичне сприйняття виконання музичних творів тощо, які завдяки тісним взаємозв'язкам формуються як компоненти виконавської майстерності.

Цілеспрямоване використання педагогом навчальних можливостей наочних методів (таблиці, муляжі, нотні записи, схеми), особистого показу та використання аудіовізуальних засобів навчання стимулює активну навчальну діяльність студентів у процесі колективного музикування.

Інструментальний навчальний колектив – це й експериментальна лабораторія, і невичерпне джерело знань, і високий рівень виконавської майстерності. Саме тут студенти одержують професійні навички та опановують таємниці виконавського мистецтва. У оркестровому (ансамблевому) класі формується особистість майбутнього вчителя музики, так як атмосфера доброзичливості, якою насичене колективне народно-інструментальне музикування, сприяє творчому розвитку студентів. У процесі колективного музикування, що ґрунтується на творчій педагогічній взаємодії, студентам необхідно відчувати підтримку керівника оркестрового (ансамблевого) колективу, його прагнення допомогти у подоланні труднощів. З перших кроків – це повинна бути вдумлива, кропітка робота, відокремлена від процесу самозаспокоєння, прагнення легкого успіху. Процес оволодіння виконавською майстерністю – це передусім складна робота над музичним твором, тому лише глибоке, скрупульозне вивчення змісту партитури, всіх її музично-виражальних засобів, з допомогою котрих композитор утілює свій задум, дає можливість керівнику інструментального колективу цілком усвідомити поставлені перед ним завдання.

Отже, визначаючи майстерність як досконале інтонаційно-технічне володіння комплексом засобів вираження художньо-музичного змісту музичного твору, керівники навчальних колективів підкреслюють особливе значення професіоналізму, володіння технологіями своєї професії, фаховими знаннями, уміннями й навичками, однак не обмежують майстерність лише технікою виконання. Відзначаючи необхідність виконавської техніки, у вправного виконавця вони виділяють неординарність, яскравість, змістовність його, як особистості. Творчі якості, природна обдарованість, розвинуті спеціальні здібності, талант музиканта, висока духовність, методичні знання дозволяють керівнику колективу найкоротшим шляхом досягати поставленої мети у створенні оригінальних, нових, соціально значимих високомистецьких творів виконавського мистецтва, у розкритті здібностей і творчому зростанні студентів.

Ураховуючи історичну значущість розвитку інструментальних колективів, їх вагомий внесок у процес формування виконавської майстерності майбутніх учителів музики та оволодіння методикою педагогічного керівництва дитячими інструментальними колективами, у структурі цього процесу потрібно виокремити: творчий етап музично-виконавської діяльності – як провідний; значущість інтерпретаційної роботи; поетапність методичної роботи над музичними творами; самореалізацію студентів у виконавській діяльності. Формування виконавської майстерності має відбуватися у єдності таких її аспектів: емоційного, раціонального та технічного.

Інструментально-виконавська майстерність завжди індивідуальна та неповторна, як і сама особистість. Педагогам-майстрам властивий індивідуальний стиль діяльності та творчої взаємодії, котрий ґрунтується на психологічних властивостях особистості педагога, на особливостях його пізнавальної та емоційної сфери, а також на досвіді практичної діяльності. Саме в унікальності майстерності міститься відповідь на запитання, чому досвід педагогів-новаторів не завжди знаходить широке масове розповсюдження.

Список використаних джерел

1. Баренбойм Л. Путь к музицированию. Исследования / Л. Баренбойм. - 2-е изд., доп. - Л.: Советский композитор, 1979. - С.89-226.
2. Болгарский А.Г. Музыкальная культура в системе подготовки будущего учителя музыки / Научный часопис НПУ имени М.П. Драгоманова. Серия 14. Теория и методика мистецької освіти. Вип. 1 (6) / А.Г. Болгарский. - К.: НПУ, 2004, С. 7-14.
3. Олексюк О.М. Методика викладання гри на народних інструментах. Навчальний посібник / О.М. Олексюк. - К.: ДАККіМ, 2004. - 135 с.
4. Станиславский К.К. Работа актёра над собой / К.К. Станіславський. - М.: ГИХЛ, 1938. - 575 с.
5. Федоришин В.І. Формування виконавської майстерності майбутніх учителів музики в умовах колективного музикування / В.І. Федоришин // Наука і сучасність. Зб. наук. Праць. - Вип. 46. - С. 130-138.

The main methods and ways of performance mastery of instrumental collective conductors have been described. The tasks of the phased instrumental performance process have been analyzed. The system of instrumental and performance tasks has been determined. The phases of future music teacher instrumental performance development have been outlined.

Key words: instrumental mastery, collective music-making, professional training, professionalism, collaboration, co-creation, teaching methods.

УДК 378.011.3-051 : 785

Лабунець В.М.

Labunets V.

КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВІКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ НА ІННОВАЦІЙНИХ ЗАСАДАХ

COMPONENT STRUCTURE OF FUTURE MUSIC TEACHERS INSTRUMENTAL PERFORMANCE IN TRAINING BASED ON INNOVATIVE PRINCIPLES

У статті розглядається компонентна структура інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музики, важливими складовими якої виступає взаємозв'язок таких компонентів, як мотиваційно-ціннісного, компетентнісно-орієнтаційного, рефлексивно-емпатійного, креативно-технологічного, проєктивно-діяльнісного. Пропонована компонентна структура інструментально-виконавської підготовки майбутніх спеціалістів дозволяє вийти за межі розуміння останньої з вузько фахових позицій та розглядати її у широкому загальнонауковому контексті як єдність знання, цінностей і спілкування в професійній діяльності.

Ключові слова: педагогічні інновації, інструментально-виконавська підготовка, структурні компоненти, активність, професійна діяльність, мотивація, структура особистості, неперервність.

Актуальність, проблеми полягає в тому, що у сучасному вимогливому та швидкозмінному соціально-економічному середовищі рівень вищої освіти значною мірою залежатиме